

Ивана Кнежевић (Београд)

О неким карактеристикама религијског стила енглеског и српског језика

Кључне речи:
*функционална стилистика,
религијски стил, црквени
стил, подстилови, стилске
фијуре, контрастивна
анализа енглеског и српског
језика, теорија превођења.*

У раду се наводе неке од основних лексичких, граматичких, синтаксичких и ортографских карактеристика религијског стила. Анализом извесног броја радова на енглеском и српском језику из области теологије и православне духовности, издвојили смо и, где је било могуће, упоредили лексичка средства којима се сваки од ова два језика служи да би истакао, а у процесу превођења и апроксимативно пренео, стилске специфичности текстова ове области.

Проблематика превођења теолошке литературе и литературе из области православне духовности спада у ред слабије испитаних подручја традуктологије. У њеном оквиру може се сагледати читав низ питања лингвистике и поетике превођења, чија специфичност извире из специфичности природе самих текстова који су предмет анализе, а који поседују карактеристике како информативне, тако и уметничке прозе. Отуда приликом њиховог транспоновања треба водити рачуна не само о прецизном репродуковању садржаја оригинала, односно о

информационој адекватности, него и о остваривању стилске адекватности, уз изналагање решења једнако вредних у естетичком смислу као и она која налазимо у изворном тексту.

Приликом превођења текстова, преводац треба да располаже свим знањима која су нужна за целовиту интерпретацију изворника, а у која поред компетенције разних кодова (вербалног, гласовног, графолошког, културног, кода специфичног уметничког дела и других), способности текстуалне и уметничке интерпретације, ванјезичког и ванкодовног знања о ре-

ференцијалној стварности, спада и способност уочавања стила (Нлебес, 1989: 17). Под стилем Б. Хлебец подразумева „експресивни избор лексема и граматичких категорија који информиса о пошљаоцу, његовом ставу према примаоцу, према страном и домаћој култури, према времену или теми“ (Нлебес, 1989: 18). Опредељење за одређена језичка средства врши се на основу избора од више језичких средстава за исту, непромењену примарну интенцију, па је у том смислу стил допунска информација која не мења основни садржај поруке (Нлебес, 1989: 43).

У научној литератури која се бави проблемима стилистике, последњих година изнова се посматрају проблеми у вези са поделом функционалних стилова. Развој функционалне стилистике био је у почетку везан за екстралингвистичке факторе. Ови фактори утичу на избор и особености функционисања језичких средстава у одређеној сфери општења. Многи истраживачи прихватају ове екстралингвистичке факторе као основне у подели функционалних стилова, а посебно када је реч о сфери друштвене свети, као што су наука, право, политика, уметност, религија. У складу са овим, издвајају се најчешће следећи функционални стилови: научни, званично-пословни, публицистички, уметнички и разговорни. Међутим, предлаже се да се као засебни одвоје језик рекламе и религијски стил.

Религијским стилем бавио се мали број лингвиста, међу којима се истиче руски лингвиста И. В. Бугајова. Религијски стил може се објективно издвојити као засебан, што проистиче из његове екстралингвистичке основе, односно религије као једне од форми друштвене свети. Овај стил на неки начин представља затворени систем, и постоји и у писменом

и усменом језичком коду. Међутим, традиционална стилистика га из идеолошких разлога никада није укључила у систем функционалних стилова (Бугаева, 2005: 3–11).

Постоји велики број синонима када је термин религијски стил у питању: религијско-проповедни, црквено-религијски, црквено-проповедни, црквено-библијски, богослужбени, литургијски, сакрални и други. Ова појава јасно сведочи да још увек не постоји један установљени и општеприхваћени термин, а не постоји ни задовољавајући опис овог стилског комплекса. У даљем тексту користећемо термин религијски стил као термин који је универзалан.

Религијски стил је, дакле, функционални стил, који се јавља у црквеној сфери, и налазимо га у текстовима у писменој и усменој форми. Ове текстове одликује специфичан избор и комбиновање језичких средстава.

У оквиру религијског стила Бугајова посебно издваја следеће подстилове: 1. црквено-богослужбени (богослужбени); 2. богословско-научни (догматски; сматрамо, међутим, да је свакако бољи термин „теолошки подстил“, јер је догматика само једна од бројних теолошких дисциплина); 3. химнографски; 4. проповеднички; 5. дидактички (поучни). (Бугајова, 2005: 3)

Језик религијског стила има неке особености које га издвајају од осталих стилова, а које су у сагласности са животом Цркве. Њиме се изражава теоцентрична језичка слика света, и разликује се од пословног, научног, новинско-публицистичког, уметничког и разговорног стила. Најбитнија особина религијског стила јесте прегледност излагања, а она претпоставља примену поређења, супротстављања, примера и описа. Пошто је поре-

ђење извођење закључка по аналогји, због тога међу предметима, појавама и догађајима који се пореде треба да постоји сличност не само по форми, већ и по суштини. Оваква идеална поређења налазимо у проповедима Христа Спаситеља. Супротстављање се користи како би се пронашао најбољи израз.

У религијског стилу посебно је доминантна употреба епитета и стилских фигура. Издвајају се епитети који су изразито црквеног карактера, као што су: *милосрдни Госјод, живојворна сила молитије, свевидеће око, уски јути, шесна враша* итд.

Посебно место заузимају стилске фигуре. Метафора је једно од најчешћих стилских средстава и налазимо је у свим жанровима свих религијских подстилова. Примери метафора су: *јлодови вере, сијање славе*, итд. Алгоритија се у Светом писму највише среће у поучним причама – параболана (прича Спаситеља о жетви, о добром пастиру, о сејачу и семену, итд). Хипербола се користи како би се деловало на емоције и уобразиљу верујућих (на пример, *он није био човек, већ анђео у шелу*).

Од стилских фигура често се користи и персонификација, које се посебно појављује у канонима, акатистима и молитвама. Ексламацијама (усклицима) се посебно изражавају снажне емоције и осећања. На пример: *О, Пасхо велика и свешћена, Христје! О, Мудросћи, и Лојосе Божији, и Сило!* Сврха реторског питања је да скрене посебну пажњу слушаалаца и читалаца, да их подстакне на размишљање, како би оно што се наводи постало њихово сопствено убеђење. На пример, у првој посланици апостола Павла Коринћанима, каже се: *Нисам ли ја айосћол? Нисам ли ја видео Исуса Христја, Госјода нашеј?* (1 Кор 9, 1)

Историјска узајамна веза између текстова је једна посебна карактеристика религијског стила, а јавља се посебно у очигледним и скривеним цитатима из Библије и делима светих отаца Цркве. Дело у коме се појављују овакви цитати добија тиме посебан значај јер је поткрепљено ауторитетима. Уместо пуне форме, цитати су много чешћи у својој редукованој форми. Наиме, наводи се најчешће само фрагмент из изворног текста који се логично уклапа у основну структуру текста. У том случају се цитат не уводи речима, већ се издваја од осталог текста знацима навода. Скривени цитати не издвајају се наводницима. На крају излагања се у том случају у загради наводи изворни текст. У случају када се од потенцијалног читаоца или слушаоца очекује да познаје извор, често нећемо наћи упућивање на њега. Такви делови се могу извојити курзивом у писању.

Што се граматичких особености тиче, Бугајова издваја: 1. глаголске именице са суфиксима -ниј-, -ениј-; 2. поименичене радне глаголске придеве; 3. поименичене придеве; 4. употребу црквенословенских форми вокатива (Бугаева, 2005: 5–6). У српском језику издвојили бисмо поименичене придеве, нпр: *молите се за нас, недостојне*, не треба осућивати *ближње*; а у жанру акатиста архаичне облике вокатива, нпр. *Бојородице Марије, свешћа блажена Ксенија, јрејодобна маји наша Варваро* и сл.

На пољу синтаксе религијски стил обележен је измењеним редоследом речи у односу на конвенционални. Тако, на пример, реч која одређује стоји иза речи на коју се односи (крст *часни*, Царство *Божије*). Ово конституише високи стил. Једна од синтаксичких карактеристика је и честа употреба императивних конструкција и оптатива, на пример *Дај*

Боже; Не дао Бої; Помози, Боже!; Нек вам је Бої у њомоћи. Међутим, овакве фразе немају карактер усклика, као што је то случај у другим областима.

Лексичке карактеристике црквеног стила биле би следеће:

1. употреба грцизама (*ајосѿол, лиѿурѿија, ѿросфора*);
2. калкови с грчког језика (*дуѿѿѿрѿѿљење, духоносни, доѿѿѿдгни*);
3. велики број црквенословенизама (*браѿѿија, дарохранѿница*);
4. постојање посебних речи и израза који су познати само одређеном кругу људи, у овом случају црквених људи (*заједничарење, разрешење, Херувика*);
5. употреба неутралних речи у преносном значењу (*смирење, ѿслушање*);
6. речи са измењеним конотативним значењем (*ѿрелесѿ, ѿроѿѿвед*) (Бугаева, 2005: 6)

Појава црквенословенизама у српском језику, према речима Ксеније Кончаревић, сведочи о непрекинутом континуитету духовно-црквене традиције, али је и одраз интеркултурне размене и утицаја руске традиције. К. Кончаревић даље наводи и примере русизама у српском језику који припадају сфери православне духовности (*маѿѿушка, дађушка, јуроидив, ламѿада, мирјанин*). Оно што још привлачи пажњу јесте употреба историзама и архаизама везаних за духовну и црквену традицију. Мада има случајева да се у једном језику лексема понаша као историзам, а у другом се активно користи у речнику (Кончаревић, 2006: 126).

Полазећи од горе наведених лексичких карактеристика религијског стила, извршили смо анализу извесног броја теолошких текстова и текстова из области православне духовности на српском

и на енглеском језику. Циљ нам је био да у њима издвојимо она специфична лексичка средства којима се служи сваки од поменутих језика и да компарацијом, тамо где је то могуће, утврдимо сличности и разлике у употреби лексичких средстава како би стилске специфичности, у процесу превођења, биле „приближно пренесене“ из српског језика у енглески и обратно. Анализирана дела по својим карактеристикама припадају различитим жанровима најчешће са елементима различитих стилова поред религијског, наиме и књижевно-уметничком (*Живоѿ Свеѿѿѿ Саве*, поезија *Пролоѿа*), научном (*За живоѿ свеѿѿа, Православни ѿѿѿ*), и публицистичком (*Манасѿѿир Сѿѿуденица*).

Разматрајући лексичка средства која језик религије чине другачијим од језика осталих функционалних стилова, значајна је употреба грцизама. У српском језику примећује се настојање да се поврате грчке речи, посебно у њиховом првобитном изговору, које су биле дуго занемариване под утицајем позније схоластичке теологије. Примери посуђеница из грчког језика у посматраном корпусу на српском су многобројни. Овде ћемо поменути само неке:

из дела *Живоѿ свеѿѿѿ Саве* • Прот (управник Свете Горе) = *the Prot (of Sveta Gora)*; монах = *monk*, епархос = *heparchos*; скит = *skyt*; метох = *metoch*; Акатист = *Akathist*; архимандрит = *archimandrite*; тропар = *troparion*; патерица = *Pateritza*;

из дела *Пролоѿ* • кондак = *kontakion*; синаксар = *Synaxarion*; Ирмологија = *Irmologion*; стихира = *stichera*; просфорник = *prosfora-maker*; скит = *skete*; лавра = *Laurus*; јереј, архије-

реј = *hierarch*; антиминос = *antimins*; Октоих = *Octoechos*; епископ = *episcopate*; епитимија = *penance*; желеј = *oil*;

из дела *Православни ѱуѱ* • метаноја = *metanoia*; триод = *triodion*; епиклеза = *epiclesis*; Минеј = *Menaion*; Догматик = *Dogmatikon*; апофатички = *apophatic*; катафатички = *cataphatic*; катихизис = *catechism*; митрополит = *metropolitan*; теолог = *theologian*; Логос = *Logos*; апостол = *apostle*; епиклеза = *epiclesis*; евхаристија = *Eucharist*; нус = *nous*; харизма = *charismata*; исихија = *hesychia*; исихаста = *hesychast*; ипостас = *hypostasis*;

из дела *За животи светиа* • евхаристичан = *eucharistic*; литургија = *Liturgy*; литурголог = *liturgiologist*; еклисија = *ecclesia*; стихар = *chasuble*; есхатон = *Eschaton*; типик = *rubrics*; катихумени = *catechumens*; епифанија = *epiphany*; херменеутика = *hermeneutics*;

из дела *Манасѱир Сѱугеница* • игуман = *heguman* (pl. *Hegumans*); иконостас = *iconostasis*; рипида = *ripidion*

Највећи број грцизама у српском јавља се у богословској теминологији, код црквеноправних и литургијских израза, у називима за врсте црквеног песништва, начине певања, садржину црквених химни, време певања и др.

У преводима на енглески језик или у оригиналима на енглеском текста посматраног корпуса издвојили смо велики број грцизама, о чему смо већ говорили у делу о превођењу када су стране речи

у питању. Овде ћемо навести неколико примера из сваког посматраног дела:

из дела *The Life of Saint Sava* • *Agorites*, *Agorite monk* = светогорски монах; *heguman* (pl. *hegumans*) = игуман; *heparchos* = епархос; *skytis* = скит; *kellias* = ћелије; *Kelliots* = монаси из ћелија, усамљени испосници; *metoch* = метох; *isichastirion* = испосница; *Akathist* = акатист; *Archimandrite* = архимандрит; *troparion* = тропар;

из дела *The Prologue from Ochrid* • *kontakion* (pl. *kontakia*) = кондак; *ascesis* = подвиг; *Holy Father John the Dwarf (Kolobos)* = преп. Јован Колов (=Мали); *antimins* = антиминос; *prosfora-maker* = просфорник; *semantron* = клепало; *stichera* = стихир;

из дела *The Orthodox Way* • *metanoia* = покајање; *theosis* = обожење; *triodion* = триод; *perichoresis* = перихореза; *Eucharistic* = евхаристијска; *epiclesis* = епиклеза; *Menaion* = Минеј; *Theotokos* = Богородица; *hesychia* = исихија, безмолвије; *hesychast* = исихаста (безмолвник); *Logos* = Логос; *nous* = нус; *noetic* = ноетички;

из дела *For the Life of the World* • *anaphora* = анафора; *Eschaton* = есхатон; *Theotokos* = Богородица; *prosfora* = просфора; *heortology* = хеортологија; *the Typicon* = Типик; *doxology* = доксологија; *ecclesia* = еклисија; *hermeneutics* = херменеутика; *catholicity* = саборност.

Употреба страних речи грчког порекла није карактеристична у енглеском језику ако посматрамо речник енглеског језика у целини. Грцизми су у енглеском језику

ретки, како у разговорном тако и у другим функционалним стиливима. Када је реч о религијској терминологији, у енглеском језику су одомаћене углавном речи латинског порекла које су у језик ушле преко црквеног латинског језика и данас се углавном не осећају као туђице. Стога је употреба грцизама у енглеском језику везана за теолошке текстове и текстове из области православне духовности. Оне у енглески језик доспевају природним путем, односно контактима који се успостављају између запада и Православне цркве. Овакви додири не само усменим путем већ и писаним облицима изискују увођење нових термина у енглески језик и стварање једног посебног корпуса термина када је православна терминологија у питању. Мали број грцизама се одомаћило у енглеском језику. То су махом речи везане за теолошко-философску терминологију (како смо видели у примерима), титуле (archimandrite, monk) и др. Оне су углавном преко црквеног латинског пре више векова ушле у енглески језик.

Грцизме у оба језика дали смо заједно са еквивалентом који је дат у тексту превода. На основу датих листа изводимо закључак да грцизми у српском језику, у енглеском као пандан такође имају реч грчког, а ређе латинског порекла (rubris, chasuble), док грцизмима у енглеском језику у српском језику одговарају не само грцизми, већ и црквенословенизми, русизми или домаћи термини који су специфични за речник православља. Ово не чуди, јер је српски језик из познатих разлога у већој мери развио православну терминологију, па је у том погледу и бога тији, односно има већи број синонима.

У српском језику постоји и изван број речи насталих калкирањем са грчког а у вези са црквеном терминологијом. У нашем корпусу издвајамо следеће:

из дела *Живоїи свейої Саве* • свеправославна = *Pan-Orthodox*; Богородица = *the Mother of God*; богословље = *theology*; Сведржитељ = *Pantocrator*; рукополагање = *ordination*; правоверни = *the right-believing*; мироносице = *myrrhbearers*; благочестив = *devout*; благослов = *blessing*;

из дела *Пролої* • богоугодан = *Godly*; благовест = *glad news*; првомученик = *protomartyr*; богољубац = *the lover of God*; идолопоклонство = *idolatry*; богоборство = *opposition to God (teotahija)*; дуготрпљење = *longsuffering*; крстоносци = *crusaders*; Св. Симеон Мироточиви = *St. Simeon the Outpourer of Myrrh*;

из дела *Православни ѱуї* • премумљење = *metanoia*; богословствовање = *theologizing*; Свесвета (Богородица) = *All-Holy Panagia*; Свебеспрекорна (Богородица) = *Altogether without stain*; бестрасност = *apatheia*;

из дела *За живоїи свейа* • благословити = *bless*; славословље = *doxology*.

Калкирањем створене речи у црквеној терминологији енглеског језика смо обрадили у делу о превођењу, али ћемо овде издвојити неке:

из дела *The Life of Saint Sava* • *hutburner (Kapsokaliva)* = паликућа (Капсокаливија);

из дела *The Prologue from Ochrid* • *God-bearer* = Богородица; *longsuffering* = дуготрпљење;

из дела *The Orthodox Way* • *priest-monk* = јеромонах; *All-Holy* = Све-света (Богородица).

Калкови са грчког језика су заступљени у већем броју у српском језику, што је и разумљиво. Преводиоци на енглески језик радије прибегавају посуђеницама из грчког него њиховом буквалном преводу, првенствено из жеље да пренесу тачно значење речи оригинала. За велики број речи које су у српском настале калкирањем са грчког, у енглеском постоји термин који је дошао из латинског, нпр. *idolatry*. Српски језик често и сам има одговарајући термин латинског порекла, нпр. *идолаштрија*, поред домаћег, па често и грчке посуђенице или калка. Ово такође указује да су лексичка средства која поседује српски језик и на овом плану лексике разноврснија, односно да је српски богатији синонимима у овој области за разлику од енглеског.

Слична је ситуација и када су црквенословенизми и русизми у питању. Како је често тешко одвојити ова два језика с обзиром на чињеницу да је руски стандардни језик кодификован на црквенословенској основи и да у његовом лексичком саставу, по наводима А. Шахматова, Л. В. Шчербе, Б. Унбегауна и др. има чак 66,6% јединица црквенословенског вокабулара (Филин, 1981: 15–21), то смо за потребе ове анализе црквенословенизме и русизме сврстали у једну групу. Број ових речи је у српском језику са разлогом већи него што би се то могли очекивати у енглеском. Црквенословенизми су се углавном задржали у богослужењу и богослужбеним текстовима, али се користе и у жанровима који припадају дидактичком подстилу и проповедима. У савременим делима која припадају 20. веку има их у мањем броју, посебно када је реч о жанровима

који припадају богословско-научном подстилу. Разлог њихове малобројности је и тај што се они данас осећају као архаизми, речи које су потиснуте из активне употребе, али се још увек чувају у пасивном речнику. Они су углавном потиснути савременим српским речима и изразима који су се временом природно развили из црквенословенизама као својих изворних, старијих форми. Такав је посебно случај са неким апстрактним именицама на *-ије* (на пример, бденије – бдење, пјеније – певање, и др). Навешћемо само неке од примера црквенословенизама и русизама у српском који су присутни у анализираним делима:

из дела *Живоїи свейої Саве* • сасуд = *altar vessel*; бденије = *vigil*; Васкрс = *Easter*; живописати (фреску) = *to paint*; Вознесење = *Ascension Day*; Творац = *Creator*; (царске) двери = *royal doors*;

из дела *Пролої* • житије = *life of a saint*; ходатајствене молитве = *prayer of intercession*; јуродиви = *Fool for Christ*; нечестиви = *the ungodly*; созерцање = *pondering*; Успеније = *the Dormition*; богомислије = *pondering on God*; чтец = *reader*; отшелник = *recluse*; обличити = *to condemn*; послушаније = *obedience*; братија = *brethren*; благочестив = *devout* (калк са грчког); погибелъ = *perdition*; Начала = *Principalities*; добродетељ = *(great) virtue*; ваплотити се = *to take flesh*; стoлп = *pillar*; Молчалник = *the Silent (Hesychast)*;

из дела *Православни ѱуїи* • затворница = *recluse*; плот = *flesh*; Богочалство = *Godhead*; јелински = *Greek*; подобије = *likeness*; двери = *gate*;

из дела *За живої свейа* • прозба = *supplication*; пјеније = *singing*; вход = *entrance*; Ниње отпушчајши = *Nunc Dimittis*; „Вјерују“ = *Creed*;

из монографије *Манасѿиу Сѿуге-ница* • хрисовуља = *charter*; живописац = *painter*; покров = *cover*; ћивот = *reliquary*.

72

Црквенословенизми нису заступљени у великом броју у теолошким полемикама 20. века. Поред различитих обреда богослужења где су доминантна лексика, у анализираном корпусу налазе се у већем броју у беседама. Необичност и архаичност ових термина даје посебну стилску вредност текстовима.

У енглеском језику црквенословенизми и русизми врло су ретки, а у анализираном корпусу налазимо само следеће:

из дела *The Life of Saint Sava* • *konak* = конак; *fandarik* = фандарик; *Kormchija* = Крмчија; *Srbuljski* = Србуље; *ukaze* = указ; *Vhod* = Велики вход; *vladika* = владика;

из дела *The Orthodox Way* • *starets* = старац; *iurodivy* = јуродиви.

У делу *The Life of Saint Sava* црквенословенизми и русизми срећу се у нешто већем броју, што је објашњиво чињеницом да га је на енглеском језику писао сам свети владика Николај, који је добар познавалац ове терминологије. То вероватно не би био случај да је преводилац особа којој је матерњи језик енглески, а не српски, односно руски.

У преводима на енглески језик црквенословенизми и русизми ретко се уводе као стране речи. Најчешће се преводе одговарајућим речима савременог енглеског

језика, што је очигледно на основу горе наведених примера. Разлог томе је што су ови термини у фази конституисања српске теологије пренети из црквенословенске и руске традиције, посебно у литургици, док би у енглеском они били стилски означени.

Међутим, у енглеским преводима налазимо изванредно број архаизама, чиме се покушава успоставити бољи баланс стилске еквиваленције између текста оригинала и превода. Такви примери су следећи:

а) употреба заменице архаичне и поетичне личне заменице другог лица јединине *thou* (субјекатска форма), *thee* (објекатска форма), *ye* (нпр, *Praise ye the Lord*), и присвојног придева *thy*, уместо данашњег *you*, односно *your*. Заменице *thou*, *thee* и придев *thy* користе се посебно у обраћању Богу, у химнама и молитвама, а свети владика Николај га користи када се одређене личности у делу обраћају светом Сави (нпр, *Thou art not with us*), или благоверном краљу Владиславу и другим поштовања достојним личностима. Када је реч о стилу у превођењу, избор између архаичних и савремених форми је озбиљан предмет спора. У енглеском језику, обраћање Богу или светитељу са *thou* задовољиће оне који сматрају да језик религије треба чврсто да се држи традиције и да буде посебан, одвојен од језика свакодневне комуникације; али облику *you* (ви/ти) даће првенство они који желе да језик религије има савремено значење и примену. Дебата о заменицама *thou/you* води се већ деценијама у енглеском језику – што се одражава и на друге језике који имају сличну ситуацију (Кристал, 1996: 384–385). Калист Вер у свом делу *Православни ѿиш* ову дилему разрешава са теолошког становишта. Наиме, он каже да се заменицама *ja – Ti (I – Thou)* ука-

зује на однос личности према Личности. Употребом заменице *Thou* указује се на однос „мене (као појединца) са Богом (као Појединцем, Личношћу)“ (29. стр).

б) Употреба архаичних и књижевних форми усклика: *lo and behold!*

в) У *Охридском ѱролоју* налазимо глагол *wrought* („Many miracles were wrought by their holy relics...“; 76. стр), застарели облик прошлог времена глагола *work*. У савременом енглеском се ретко користи, осим код неких фразе.

г) Међу усклицима су и застарели облици за савремене форме *yes/no – yeal/naу*.

д) На граници између граматичких и лексичких средстава налазе се и често коришћени (посебно у делима *The Life of St. Sava* и *The Prologue from Ochrid*) стари наставци за глагол у 2. лицу једнине, на пример „...thou art chosen for this duty...“; „...thing which thou needest for thy work...“; „If thou lovest me...“; „...as thou hast seen...“; „Thou didst put Job on the dunghill...“. Поред одломака из Светог писма, користе се у молитвеном обраћању Господу Богу, Богородици и светитељима. Будући, дакле уобичајени за жанр молитве и беседе, у нашем корпусу посебно су чести беседама код дела владике Николаја.

Наведени архични облици у енглеском језику у српском су дати у аналогној савременој форми. Овим формама се у енглеском језику указује на формални, високи стил, док се српски језик таквим средствима не служи из разлога што је развој језичких система српског и енглеског текао у неподударним правцима. Енглески језик је изгубио глаголске наставке за лица, што није био случај у историјском развоју српског језика. Стога енглески има додатна средства (облике из средње-енглеског) којима се служи у настојању да оствари формални, високи стил.

Следећу групу лексичких средстава карактеристичних за религијски стил чиниле би посебне речи и изрази чије је значење познато само кругу верника, речи са измењеним конотативним значењем и неутралне речи употребљене у преносном значењу. Често је тешко повући јасну разлику између ове три групе речи и израза. Наиме, измењено конотативно значење речи па и преносно значење неког неутралног израза најчешће је познато само усом кругу верујућих.

У посматраном корпусу на српском језику издвајамо следеће примере оваквих речи:

из дела *Живоји свејој Cave* • уздржљивост = *abstinence*; мученик = *martyr*; небо = *heaven*; пострижене власи = *shorn hair*; подвиг = *asceticism*; заједнички живот = *coenobitic life*; искушеник = *novice*; келија = *cell*; испосница = *cave*; созерцање = *meditation*; заступник = *intercessor*; заштитник = *patron saint*; помазати = *to anoint*; (света) тајна = *Mystery*; посланица = *epistle*; посвећење = *consecration*; Вереник = *Bridegroom*; сатрудник = *fellow-martyr*; беседа = *address*; палица = *Staff*;

из дела *Пролој* • Покровитељка = *Protectress*; саблазан = *scandal*; прелестити = *to lead astray*; познање = *knowledge*; затворник = *anchorite*; представити се = *move on*; избављење = *deliverance*; смирење = *lowliness*; откровитељ = *revealer*; завет = *covenant*; епитимија = *penance*;

из дела *Православни ѱуји* • преумљење = *metanoia*; плот = *flesh*; исхођење = *procession*; Слово = *Word*; призивање = *invocation*; престолу-

јући = *enthroned*; вечерња = *vesper*; образ = *image*; подобије = *likeness*; синовство = *sonship*; страдање = *passion*; скрушен = *meek*; заједничарење = *sharing*; Утешитељ = *the Comforter*; разрешење = *absolution*; предокушај = *foretaste*;

из дела *За живої свѣта* • оваплоћење = *incarnation*; жртва = *sacrifice*; приношење = *offering*; трпеза = *table*; јутарње = *Matins*; пад = *the Fall*; саборност = *catholicity*; отпуст = *dismissal*; посвећење = *ordination*; служитељ = *minister*; анатема = *anathema*;

из монографије *Манастир Сѣугеница* • риза = *vestments*; живопис = *frescoes*; канонизовати = *canonize*; циклус (фресака) = *cycle*; трпезарија = *refectory*.

Већина ових термина на енглеском језику убраја се такође у ову групу речи чије је значење познато само у црквеним круговима. Ове речи и изрази припадају најчешће општеупотребној лексици, али у овом датом контексту добијају друго конотативно или неко пренесено значење, на пример *flesh*, *Fall*, *Creation*, *offering*, *sacrifice*, *passion*, *sharing*, и др.

Стилску еквивалентност у превођењу теолошких текстова и текстова из области православне духовности са српског на енглески тешко је постићи на плану лексике, ако се у обзир узму грцизми, калкови са грчког, црквенословенизми и русизми. Српски језик развио је богат речник када су у питању речи и изрази у вези са православном терминологијом. Богатство синонима поседица је снажног уплива грцизама, русизама и црквенословенизама који су у српски језик ушли

преко религијске литературе и блиских контаката са овим културно, верски и географски блиским народима који су остваривани кроз историју. Стога су ови термини учестали, уобичајени у оваквим типовима текстова, те доприносе конвенционалном, необележеном стилу. За разлику од српског, прималац превода на енглески ове позајмљенице доживео би као стилски означене. Увођење евентуалних страних речи у енглески језик у процесу превођења представљао би погрешан избор у покушају преношења стила. Због „неподударности“ речничког фонда ових двају језика, у превођењу на енглески нужно долази до лексичког осиромашења. Преводац је принуђен да при избору израза узме реч општијег значења, мање снажну, експресивно и културолошки немаркирану (*царске двери* – *royal doors*; *џојац* – *singer*, и др).

С друге стране, када је реч о лексичким средствима која припадају последњој поменутој групи, преводац на енглески ће са већом лакоћом пронаћи одговарајуће аналогне елементе за оне из оригинала, и тиме ће у већој мери постићи еквивалентност стила оригинала и превода. Ово је последица блискости ових двају народа, српског и енглеског, кад је о религијској свести реч. Стога „универзални“ религијски термини постоје у оба језика, а заједничка хришћанска свест је условила и сличности у пренесеним значењима општеупотребне лексике (нпр, *џослушање* – *obedience*; *оци* – *Fathers*), као и оних речи и израза које су добиле измењено конотативно значење (нпр, *луѓа* – *fool (for Christ)*; *Утешитељ* – *the Comforter*, и др).

Овде смо дали преглед лексичких карактеристика религијског стила, који још није званично прихваћен и разматран као посебан стил – ипак, многи аутори га издвајају, па заслужује самосталну позицију,

о чему сведоче неке горе наведене особениности које не налазимо у другим поменутиим функционалним стиловима, или не у комбинацијама таквих карактеристика. Неки жанрови религијског стила имају особине које их доводе у блиску везу са књижевним стилем (жанрови химнографског подстила, омилије, и др) или научним стилем (тумачења, трактати, полемике и други жанрови теолошког подстила). Међутим, сви они имају додатна обележја којима се издвајају из поменутиих стилова, и завређују посебну пажњу као дела са специфичним обележјима самосталног, религијског стила. Вредно је поменути и чињеницу да се речник енглеског језика богати, правила писања нарушавају, а тиме и стил мења под утицајем и у додиру са теолошким текстовима и тексто-

вима из области православне духовности. То се не може рећи и за утицај енглеског језика на српски када је ова сфера стваралаштва у питању. У српски језик ушли су многобројни „универзални“ религијски термини најчешће латинског порекла преко контаката и са другим европским језицима народа западне Цркве. Тиме се речник српског развио, посебно се богатећи синонимима. Како је, међутим, познато, прави синоними не постоје или су малобројни, то и ови „синоними“ често изазивају тешкоће и неспоразуме у процесу превођења. Језик се као живи организам развија и мења са потребама људи и времена. Оставићемо стога будућем веку да и језик Православне цркве мења и обликује у природном процесу, а у складу са потребама корисника језика.

summary

Σ On some characteristic of the religious style in English and Serbian languages

This article deals with one of the newer issues in the domain of the functional stylistics, i.e. with the new member in this group – religious style, church style or sacral functional-stylistic complex, as different linguists tend to name it. It has been recently suggested to introduce and analyze it, since religion has also been one of the forms of social consciousness.

Following some of the recent studies we have listed some of the characteristics of the language that has been used in the church and in scientific theological writings. The religious style is considered a closed system existing in both written and oral language code, and as such it has some distinguishable language characteristics considering syntax, grammar, lexis, orthography, etc.

Bearing in mind the lexical characteristics of the religious style Bugaeva mentioned, we have analyzed certain theological and texts dealing with the Orthodox Church in both English and Serbian languages, trying to point out at some specific lexical means that each language uses. Comparing them, where it was possible, we attempted to underline the similarities and differences in their use in order to “transfer as close as possible” their stylistic characteristics in the process of their translation.

We have tried to stress the importance of further and more detailed analysis of the characteristic of Serbian language in this part of its social role. It is necessary not only in theoretical but it would also have its practical impact, since in the process of translation of scientific theological and church texts not only their context but also its stylistics value should be properly transferred.

Извори

- Велимировић 2001: **Велимировић, Николај**. Пролог. – Линц: Православна црквена општина Линц. – 868 с.
- Velimirović 1986: **Velimirović, Nikolaj**. The Prologue from Ochrid: Lives of the Saints and Homilies for Every Day in the Year. – Birmingham: Lazarica Press. – 440 s.
- Velimirovich 1951: **Velimirović, Nikolaj**. The Life of St. Sava. – Libertyville: Serbian Orthodox Monastery of St. Sava. – 233 s.
- Вер 1997: **Вер, Калист**. Православни пут. – Манастир Хиландар: Савет старца манастирског братства. – 158 с.
- Ware 1979: **Ware, Kallistos**. The Orthodox Way. – New York: St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary. – 195. s.
- Велимировић 2003: **Велимировић, Николај**. Живот светог Саве. – Ваљево: Глас цркве. – 152 с.
- Шакота 1986: **Шакота, Мирјана**. Манастир Студеница. – Београд: Републички завод за заштиту споменика културе: „Туристичка штампа“. – 58 с.
- Šakota 1987: **Šakota, Mirjana**. Studenica Monastery. – Belgrade: The Institute for the Protection of Cultural Monuments of the Socialist Republic of Serbia: „Turistička štampa“. – 58 s.
- Шмеман 1994: **Шмеман, Александар**. За живот света: светотајинска философија живота. Београд: Логос; Ортодос; Никшић: Јасен. – 173. с.
- Schmemann 1973. **Schmemann, Alexander**. For the Life of the World. – New York: St. Vladimir's Seminary Press. – 151. s.

Литература

- Бугаева 2005: **Бугаева, И. В.** Стилистические особенности и жанры религиозной сферы. – In: Стилистика текста. Межвуз. Сборник научных трудов. – Н. Новгород: нггу им. Н. А. Добролюбова. – С. 3–11
- Бугаева 2006: **Бугаева, И. В.** К вопросу о структуре сакрального ономастикона. – In: Вестник мгул. – Н. Новгород: Лесной Вестник. – С. 8
- Кончаревић 2006: **Кончаревић, Ксенија**. Језик и православна духовност: студије из лингвистике и теологије језика. – Крагујевац: Каленић. – 463 с.
- Kristal 1998: **Kristal, David**. Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike. – Beograd: Nolit. – 426 s.
- Kristal 1996: **Kristal, David**. Kembrička enciklopedija jezika. – Beograd: Nolit. – 474 s.
- Ракић 2002: **Ракић, Радомир**. Неки теоријски и практични аспекти превођења црквене терминологије. – In: Преводна књижевност: зборник радова ххiiii–ххvi београдских преводилачких сусрета 1997–2001. – Београд: Удружење књижевних преводаца Србије. С. 25–37.
- Тошовић 2002: **Тошовић, Б.** Функционални стилови. – Београд: Београдска књига. – 581 с.
- Филин 1981: **Филин, Ф. П.** Истоки и судьбы русского литературного языка. – Москва: Наука. – 326 с.
- Hlebec 1989: **Hlebec, Boris**. Opšta načela prevodenja. – Beograd: Naučna knjiga. – 220 с.